

XXII. MEZINÁRODNÍ KOLOKVIUM O REGIONÁLNÍCH
VĚDÁCH. SBORNÍK PŘÍSPĚVKŮ

22ND INTERNATIONAL COLLOQUIUM ON REGIONAL
SCIENCES. CONFERENCE PROCEEDINGS

Place: Velké Bílovice (Czech Republic)
June 12-16, 2019

Publisher: Masarykova univerzita (Masaryk University Press), Brno

Edited by:

Viktorie KLÍMOVÁ

Vladimír ŽÍTEK

(Masarykova univerzita / Masaryk University, Czech Republic)

Vzor citace / Citation example:

AUTOR, A. Název článku. In Klímová, V., Žítek, V. (eds.) *XXII. mezinárodní kolokvium o regionálních vědách. Sborník příspěvků*. Brno: Masarykova univerzita, 2019. s. 1–5. ISBN 978-80-210-9268-6. DOI.

AUTHOR, A. Title of paper. In Klímová, V., Žítek, V. (eds.) *22nd International Colloquium on Regional Sciences. Conference Proceedings*. Brno: Masaryk University Press, 2019. pp. 1–5. ISBN 978-80-210-9268-6. DOI.

Publikace neprošla jazykovou úpravou. / Publication is not a subject of language check.

Za správnost obsahu a originalitu výzkumu zodpovídají autoři. / Authors are fully responsible for the content and originality of the articles.

© 2019 Masarykova univerzita
ISBN 978-80-210-9268-6 (online : pdf)

DOI: 10.5817/CZ.MUNI.P210-9268-2019-99

FINANČNÍ GRAMOTNOST V SELHÁVAJÍCÍM STÁTĚ – CASE STUDY UKRAJINA

Financial literacy and „failing state“ – case study Ukraine

TADEÁŠ PALA**VOJTĚCH MÜLLNER**

*Katedra veřejné ekonomie | Department of Public Economics
Ekonomicko-správní fakulta | Faculty of Economics and Administration
Masarykova univerzita | Masaryk University
✉ Lipová 41a, 60200 Brno, Czech Republic
E-mail: 415056@mail.muni.cz, 347683@mail.muni.cz*

Anotace

Rozvojová ekonomie má v případě selhávajících států za cíl analyzovat nejen segment makroekonomický nebo geopolitický, ale zároveň usiluje o identifikaci některých faktorů, které bývají marginalizovány i navzdory tomu, že jejich vliv marginálním vůbec být nemusí. Příkladem této situace je analýza finanční gramotnosti v kontextu selhávajícího státu Ukrajiny, který se již 5 let nachází v ozbrojeném konfliktu. Pozorností našeho zájmu je nejen úroveň finanční gramotnosti na Ukrajině jako takové, ale i případná specifika jednotlivých regionů. Analýza dat z celosvětového průzkumu OECD a podpůrná sonda potvrdily, že úroveň finanční gramotnosti je velmi nízká. Při analýze jednotlivých regionálních celků se nicméně ukazuje, že se ale jedná o jev platný komplexně pro celé teritorium Ukrajiny a nejsou patrné nějaké jednoznačné regionální výjimky. Zjištění korespondují s teoriemi, které dávají do souvislosti chudobu, vzdělání a potenciál vzniku konfliktu. Tento výzkum má smysl zejména pro případný peacebuildingový proces, v němž je třeba se soustředit nejen na vojenské, geopolitické a vnější mocenské faktory, ale i na faktory často přehlížené, které ale mohou mít v konečném důsledku nezanedbatelný význam.

Klíčová slova

finanční gramotnost, regiony Ukrajiny, OECD

Annotation

Development economics shall analyze not only segment of macroeconomic or geopolitical factors, but also strive to identify some of the marginalized factors. As an example, we can name an analysis of level of financial literacy in context of Ukraine as a failing-state, which finds itself in armed conflict for more than 5 years. The aim of this paper lies not only in level of financial literacy in Ukraine as such, but also in its regions respectively. The analysis of overall data, based on OECD methodology, which was supplemented by small probe executed by researcher, was a main source of information for this paper. Results of this observation showed, that level of financial literacy is very low and amongst all regions of Ukraine is almost the same. Findings are based on Collier's theory, that puts poverty and poor education in context of risk of breaking out of armed conflict. This papers point is, not only to further describe reality for possible academic research, but also to offer some new answers in context of potential peacebuilding process. It is crucial to consider not only obvious geopolitical and macroeconomic reasons, but also to consider some factors, that may be overseen yet relevant.

Key words

financial literacy, Ukraine regions, OECD

JEL classification: A20, D14

1. Úvod

Finanční gramotnost je jednou z kategorií, kterými se disciplína rozvojové ekonomie zabývá s poměrně značným zájmem. Tato skutečnost je zapříčiněna zejména zvyšující se relevancí této problematiky, která odráží zintenzivňující se potřebu reagovat na složitosti finančních trhů a zejména dopadů na spotřebitelské prostředí. Liberalizace finančního trhu po rozpadu bipolárního uspořádání světa, k níž skokově došlo v mnoha zemích

bývalého východního bloku a Sovětského svazu, s sebou přinesla nové možnosti, ale také mnohé výzvy a potenciální rizika s příležitostmi spojené. Zejména se jednalo o přístup ke kvalitním informacím a nakládání s nimi, jejich interpretace a implementace kritického myšlení na základě kvalitní znalosti problematiky. V oblastech bývalého východního bloku se s těmito výzvami musely státy vypořádat velmi rychle, zpravidla v průběhu 90. let, a to se střídavými úspěchy. Příklady měnových reforem, vln privatizací a obecně přechod z plánované ekonomiky na tržní hospodářství představovaly zcela zásadní kapitolu pro Českou republiku i ostatní země v regionu. Pro nástupnické státy Sovětského svazu tato situace též představovala zásadní výzvu, nicméně, jak se v praxi ukázalo, toto teritorium se s novými pořádky vyrovnalo o poznání hůře. Na vině bylo mnoho příčin, které mají svou platnost dodnes. Tyto příčiny je možné identifikovat jak v regionálních tak globálních tendencích, přičemž se projevovaly v dimenzích jak makro, tak i mikroekonomických. Předmětem našeho zájmu nejsou v případě této práce geopolitické a makroekonomické vlivy, ale právě aspekt úrovně finanční gramotnosti, který má relevanci ve smyslu popisu situace nikoliv zvenčí, ale zevnitř. Právě tento rozměr je často marginalizován na úkor různých velkých faktorů, jako je geopolitika, geografie, stabilita režimů, a podobně. Tato studie má za cíl poodhalit i některé vnitřní aspekty, které vypovídají o stavu společnosti, a to z důvodu, že praxe ukazuje, že tyto opomíjené kategorie mají na celkovém stavu zdraví ekonomiky nezanedbatelný podíl.

Zkoumání finanční gramotnosti je specifickou disciplínou zejména pro výzkum a analýzu rozvojových zemí a regionů. Historie a zkušenost ukazuje, že pouze dobře rozvinutá, respektive dynamicky rozvíjející se společnost, která disponuje kvalitními informacemi a nástroji na jejich zpracování, má šanci inkorporovat progresivní trendy, které jí mohou umožnit plné rozvinutí. Opačné scénáře, kdy se rozvojovým regionům nedaří zdárně postupovat, či ještě hůře, dochází k oslabování fungování státu, mohou vést i k situacím, kdy se o těchto regionech dá hovořit jako o „failed states“. Mezi tyto příklady se často dostává i případ Ukrajiny (Rotberg, 2004), v níž vnitřní společenská krize spolu s vnějšími geopolitickými tlaky vyústily v pád režimu a následnou (občanskou) válku, respektive ozbrojený konflikt. Právě z tohoto důvodu je ukrajinská případová studie předmětem našeho zkoumání. Vzhledem k tomu, že snah o vysvětlení proběhnuvších událostí geopolitickou optikou je poměrně velké množství, cílem této studie je blíže představit možná méně patrný vnitřní aspekt, který ale může mít také nezanedbatelný vliv na celkovou situaci – a to právě úroveň finanční gramotnosti populace, respektive situaci napříč regiony (Agrwal, Mazumder, 2013). Jedním z důvodů takzvané „revoluce důstojnosti“, jak se Euromajdanu přezdívá, byly i neutěšené ekonomické podmínky, vyplývající z predátorského prostředí, které na trhu finančních služeb fungovaly. Odmítnutí směřování země k EU a evropskému trhu tehdejší garniturou prezidenta Janukovyče bylo zároveň částí populace vnímáno jako ztráta možnosti participovat na blahobytu, který je v prostředí Evropského společenství, ve srovnání s chudobou ukrajinské populace, tak patrný. Je tedy zřejmé, že turbulentní události, které vyvrcholily v dodnes aktivním ozbrojeném konfliktu, měly i ekonomický podtext, který vyvěral ze zcela bazálních potřeb velké části běžné populace. Právě proto považujeme za hodnotné prozkoumání alespoň některých vzorců chování této referenční skupiny.

2. Cíle a metody

Analýza si klade za cíl prozkoumat, zdali v kontextu ozbrojeného konfliktu, mohl hrát roli i faktor vnitřní úrovně finanční způsobilosti populace. Tento předpoklad se zakládá na realitách, které asociují počátek konfliktu. Do značné míry může také souviset s vsudypřítomnou socioekonomickou deziluzí (Zelinska, 2017), jíž si populace procházela, a která byla završena odmítnutím kurzu k ekonomicky slibnému partnerství s řádově bohatším regionem EU. Krom deskripce situace je cílem této práce i náhled na rozdílnost v úrovni finanční gramotnosti napříč regiony a pátrání po případných signifikantních souvislostech, které by se mohly projevit. Soustředít se budeme na specifika regionu zasaženého konfliktem, zdali vykazuje nějaké zásadní odlišnosti od ostatních regionů Ukrajiny, či nikoliv (Collier, 2004).

Nástrojem pro analýzu jsou výsledky měření (průzkumů veřejného mínění), které vycházejí z mezinárodního standardu metrik OECD. Právě dostupnost těchto datových setů umožňuje i případnou komparaci s jinými regiony (Atkinson, Messy, 2012). Dalším, doplňkovým krokem, byla konfrontace s výsledky vlastního dotazníkového šetření, které proběhlo v rámci širšího projektu, zabývajícího se aspekty ekonomického chování populace a veřejné správy v regionu. Pro potřeby této analýzy je možné použít některé otázky, které logikou splňovaly kritéria doporučení OECD, a mohou tak být parciálně použita jako referenční. Metodika a teorie vychází z přístupů výše zmiňovaných standardů OECD, které byly standardizovány v rámci celosvětové rešerše, *OECD/INFE International Survey of Adult Financial Literacy Competencies*, která se soustředí na analýzu finanční gramotnosti a kompetencí napříč státy a regiony (OECD, 2018). Používá sadu standardizovaných otázek rozdělující dotazník na logické kapitoly, které postihují různé aspekty obeznamenosti populace s finanční problematikou. Sekce zájmu strukturovaného konceptu dotazníku poskytuje informace o těchto kategoriích.

- Znalosti (Knowledge),
- Chování (Behavior),

- Přístupy (Attitude),
- Celkové skóre.

Výsledky dotazníku jsou následně interpretovány na základě ohodnocení jednotlivých výsledků v kategoriích. Výstupem tohoto procesu je koeficient skóre, kterého jednotlivý zkoumaný stát či region dosáhl, který umožňuje přibližné srovnávání úrovně finanční gramotnosti napříč regiony. Zároveň tato metrika nabízí i cenné dílčí informace dovnitř jednotlivých států napříč statisticky zajímavými determinanty, jako je pohlaví, věk, ekonomická situace, či pro tuto studii nejzajímavější kritérium, region, kde byl výzkum proveden (USAID, 2017).

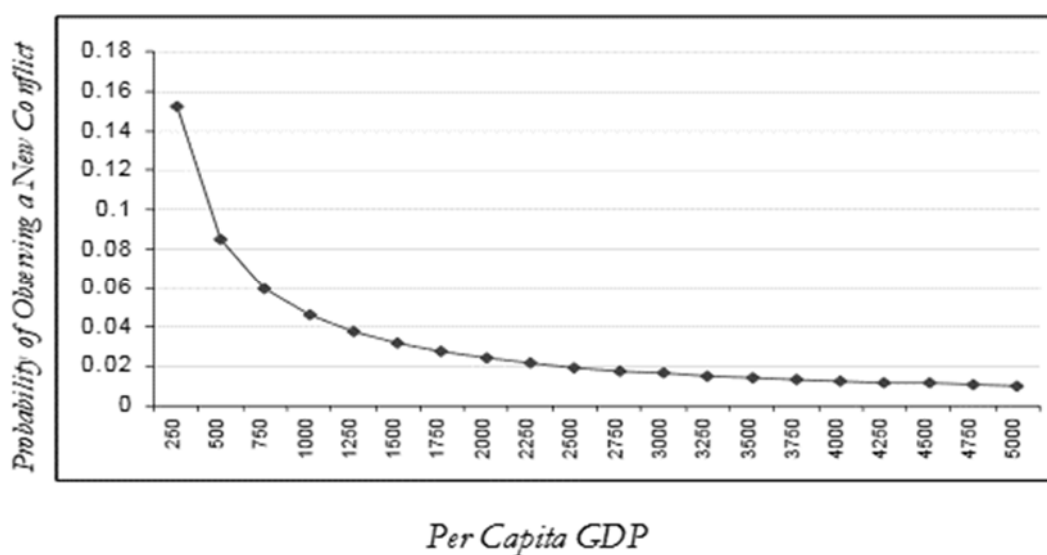
- Centrální: Kirovograd, Čerkasy, Poltava, Vinica (oblasti),
- Severní: Žitomir, Kyjev, Černigiv, Sumy (oblasti),
- Jižní: Oděsa, Mykolajiv, Cherson (oblasti),
- Západní: Volyňská, Zakarpatská, Lvovská, Ivano-Frankivská, Chmelnická, Rovenská, Ternopilská, Černivecká (oblasti),
- Východní: Charkovská, Dněpropetrovská, Záporoží (oblasti), Doněcká a Luhanská (části oblastí kontrolované ukrajinskou vládou).

Pro náš výzkum bylo stěžejní srovnání výsledků z výzkumů v roce 2017 a 2010, které pracovaly s rozdělením země na 5 základních makroregionálních shluků, které v sobě inkorporovaly všech 24 oblastí (USAID, 2017), (USAID, 2010). Náš fokus je věnován specificky regionu východní Ukrajiny, který ale prodělal mezi lety 2010 a 2017 významné změny především kvůli tomu, že jeho velká část se stala dějištěm ozbrojeného konfliktu. Z tohoto důvodu byla pro potřeby OECD analýzy v roce 2017 použita data pouze z té části makroregionu, která je pod kontrolou svrchované kyjevské vlády. I přes určitou iniciativu vedenou ze strany vlády za účelem zvýšení povědomí o finanční gramotnosti je situace v kontextu Ukrajiny stále velmi komplikovaná. O konceptu kvalitní edukace v kontextu finanční gramotnosti zároveň stále neexistuje konsensus či nějaké konkrétní univerzální řešení. Právě fakt, že některé kulturní a civilizační celky dlouhodobě dosahují nízkých skóre (jako například regiony východní Evropy – Ukrajina, Polsko, Bělorusko etc.) může svědčit i o tom, že metodika, která v jiných civilizačních okruzích může prospívat, není v těchto oblastech efektivně aplikovatelná (Alsemgeest, 2015).

3. Výsledky

Ukrajina obecně patří k zemím s relativně problematickou vnitřní ekonomickou situací. V mezinárodních srovnávání tradičně dosahuje podprůměrných skóre, což se dá kupříkladu ilustrovat, pokud se jedná o hodnotu HDP per capita, v němž dle IMF dosahuje 110. pozice z 186 měřených zemí, pro něž jsou předkládána statistická data za rok 2017 (IMF 2017). Vzhledem k tomu, že HDP je z pochopitelných důvodů spíše ilustrativní metrikou, je možné nahlédnout i na další kritéria a indexy vypovídající o vnitřní ekonomické kondici země. Dobrým příkladem může být index CPI (Transparency International, 2018), který se pokouší porovnávat míru vnímání korupce v jednotlivých zemích. Úroveň vnímání korupce napříč populací vysoká a v mezinárodním srovnání si tak Ukrajina vysloužila 120. pozici z 180 měřených zemí pro rok 2018 (Transparency International, 2018). Podobné statistiky a indexy pochopitelně nemohou přesně a zcela empiricky dokázat skutečnou podstatu fenoménu, nicméně mohou dopomoci k naznačení přibližného vektoru, kterým se ubírají trendy. Studie UNICEF z roku 2003 (Humphreys, 2003) podobně jako další teorie spojují rizika vzniku ozbrojeného konfliktu, popřípadě bezpečnostní nestability, právě s úrovní blahobytu v jednotlivých regionech. Studie vypočítává určité hodnoty HDP a k nim příslušné pravděpodobnosti vzniku konfliktu. Vychází tak z teoretického výzkumu Colliera a Hofflera, kteří ve svém díle *Greed and grievance in civil war* popisují nejčastější faktory podporující vznik konfliktů, přičemž vzdělání a úroveň blahobytu byly identifikovány, po boku dalších vlivových faktorů, jako stěžejní (Collier, Hoeffler, 2004), (EFA, 2011).

Obr. 1: Pravděpodobnost pozorování vzniku nového konfliktu/ HDP per capita UNICEF

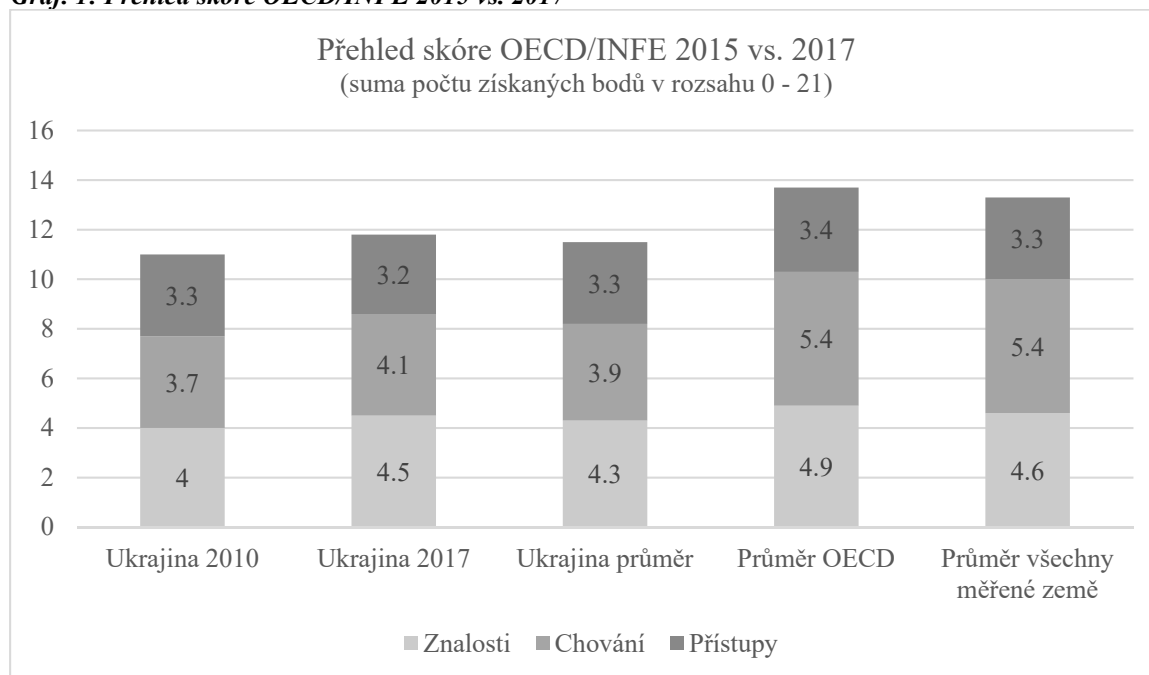

Zdroj: Humphreys (2003)

Dalším takovým podpůrným faktorem, který v sobě snoubí výše zmiňovaná kritéria, je právě úroveň finanční gramotnosti. Její měření je poměrně obtížná operace, která je do značné míry vždy zatížena formou koncipování dotazníkového šetření a jeho vyhodnocením. Obecně respektovaným přístupem je výše zmiňovaný univerzální dotazník OECD, který je poskytován pro široké portfolio zemí, a existuje již široká databáze a mezinárodní srovnání v několika časových vlnách.

Ukrajina, vzhledem k otřesům způsobeným ozbrojeným konfliktem, jednoznačně zapadá do kategorie „slabých“ států, přičemž v některých odvětvích svého fungování, v některých časových údobích či teritoriích může být považována za stát až „selhávající“. Je třeba si uvědomit, že i přestože v mnoha ohledech se konflikt některých regionů Ukrajiny navenek viditelně nedotkl, tak faktory jako všudypřítomná korupce, hrubý propad hodnoty národní měny a faktická okupace vlastního území cizí mocí vylučují Ukrajinu z kategorie stabilních států (Rotberg, 2004).

Na Ukrajině proběhl reprezentativní výzkum finanční gramotnosti v roce 2010 a v roce 2017. Oba výsledky těchto výzkumů je možné poměřovat s výstupy velkého měření z roku 2015, kde za pomoci kompatibilní metodiky došlo ke měření v dalších 30 státech (OECD, 2016). Ukrajina v těchto statistikách, respektive ve výsledcích z roku 2017, dosáhla nelichotivého výsledku 29. pozice z 31 měřených států, přičemž hůře dopadly už pouze Polsko a Bělorusko (OECD, 2017) Tyto regiony mají mnoho společného, jak skladbou populace, kulturně civilizačním zaměřením, tak zjevně i finančním chováním (Cierpial-Wolam, Potocki, 2018). I přesto, že výsledky z roku 2017 jsou mírně lepší, trend je téměř neznamenný. Rozdíl skóre mezi lety 2010 a 2017 byl pouze o 0.8 bodu z možných 21. I přesto, že výsledky z roku 2017 jsou mírně lepší, trend je téměř neznamenný. Rozdíl skóre mezi lety 2010 a 2017 byl pouze o 0.8 bodu z možných 21. V dotazníku byly otázky strukturovány do tří výše naznačených kategorií - Znalosti (*Knowledge*), Chování (*Behavior*), Přístupy (*Attitude*), přičemž v každé z kategorií bylo možné získat 0 až 7 bodů.

Graf. 1: Přehled skóre OECD/INFE 2015 vs. 2017

Zdroj: USAID (2017)

Při bližším prozkoumávání výsledků na základě regionální stratifikace došlo k několika zjištěním. Pochopitelně jsou výsledky podprůměrné napříč všemi regiony, nicméně velmi těsně lepší výsledky vykazovaly regiony Západu a Jihu, zatímco Centrální a Východní část Země získala de facto nejhorší výsledky z dostupných měření.

Tab. 1: Skóre OECD/INFE 2017 v jednotlivých regionech

Posuzovaná sféra	Ukrajina - celek	Centrální	Severní	Jižní	Západní	Východní
Znalosti	4,25	4,41	4,28	4,19	3,99	4,35
Chování	3,89	3,82	3,71	4,12	3,88	3,96
Přístupy	3,29	3,12	3,40	3,32	3,60	3,05
Celkové skóre	11,4	11,4	11,4	11,6	11,5	11,4

Zdroj: USAID (2017)

Pro ověření části prezentovaných výsledků bylo přistoupeno k použití některých otázek a byla provedena orientační sonda na přibližně šestinovém vzorku populace, než výzkum Východního regionu z roku 2017. Několik otázek z kategorie „Knowledge“ bylo položeno vzorku 100 obyvatel specifické části Východního regionu. Dle výsledků výzkumu z roku 2017 se badatelé dobrali hodnoty 4,35b z 7b možných. Skóre tedy dosahovalo přibližně 62 % úspěšnosti, zatímco při částečném zreplikování této kategorie dosáhl náš test úspěšnosti přibližně 58 %. Výsledky se tak ani na menším vzorku výrazně neodlišovaly a potvrzovaly výstupy tak představované trendy. Sondáž se odehrála na území, které se nachází na frontové linii, tedy poslední teritoria držená ukrajinskou armádou. Z těchto míst se relativně velké množství populace odstěhovalo v důsledku obav o vlastní životy. Vnitřní migrace, či migrace za hranice, ať už do Evropy, USA, či na území Ruské federace byla volbou zpravidla pro ekonomicky zabezpečenou třídu obyvatelstva, která si mohla dovolit odcestovat a zároveň cítila šanci rozvoje svého potenciálu na nějakém jiném místě. I přesto, že tedy ve frontových městech je skladba populace demograficky i socioekonomicky pozměněna vnějšími okolnostmi, výsledky měření finanční gramotnosti jsou stále velmi podobné ve výzkumech z roku 2010, 2017 i v kontextu výzkumníkem provedené sondy. To může indikovat vektor směřující k podstatě problematiky, který je možné hledat v úrovni vzdělávání, které populaci ovlivňuje podobně napříč regiony. Pro další výzkum je tedy zajímavé zabývat se otázkou, proč i po signifikantním odlivu ekonomicky aktivního a schopného obyvatelstva nedochází ke zdatnému propadu výsledků úrovně měření finanční gramotnosti.

4. Závěr

Při shrnutí předložených dat a zjištění je možné se soustředit na některé aspekty, které pomohou přispět k lepší orientaci v problematice selhávání států, v tomto případě konkrétně v ekonomickém rozměru v kontextu ozbrojeného konfliktu. Obecně zjištění, že všechny regiony Ukrajiny i země jako taková se nachází na chvostu mezinárodních srovnání finanční gramotnosti a výrazně pokulhává i v dalších parametrech, jako je percepce korupce, či že trpí relativním materiálním nedostatkem, částečně podporují teorii Paula Colliera a Anke Hoefflera o provázanosti nedostatečného vzdělání, chudobě a rizika vzniku konfliktů. Zároveň však nebylo identifikováno, že by specificky region Východ, který je postižen ozbrojeným konfliktem a dochází na jeho území k bojům, by jak z období před konfliktem či v jeho průběhu vykazoval výrazně horší výsledky v rámci měření finanční gramotnosti populace. Tento fakt potvrzuje i testovací dotazníková sonda, která je součástí výzkumu. Z těchto informací se dá ovšem spíše vést úvahu nad tím, že regiony napříč Ukrajinou se v pozorovaných charakteristikách příliš neliší, a proto jsou vystaveny podobným rizikům jako Východ, který problémy pocítuje momentálně nejintenzivněji, což je ale zapříčiněno logickými geografickými a sociálními příčinami. Zjištění z tohoto výzkumu mají svůj přínos nejen jako deskriptivní data použitelná v dalším akademickém výzkumu, nímž mohou posloužit i v praxi. Peacebuildingové procesy, které jsou stěžejní záležitostmi mitigace konfliktu a následného mírového procesu, se nutně musí opírat o relevantní popis reality, který vychází z kvalitního sběru a interpretace dat. Upozadění některých jen zcela patrných proměnných, jako je například právě kapitola finanční gramotnost, bývá tradičním omylem peacebuildingových snah, které se spíše mají tendenci soustředit na velké geopolitické otázky. Kvalitní identifikace relevantních, byť latentních, faktorů a jejich zahrnutí do celkového kontextu je nutným předpokladem toho, jak lze dojít, po velmi strastiplné cestě ukončení konfliktu, i k jinému než opět velmi křehkému míru.

Literatura

- [1] AGARWAL, S., MAZUMDER, B., (2013). Cognitive Abilities and Household Financial Decision Making . *American Economic Journal*, vol. 5, no. 1, pp. 193-207. ISSN: 19457782. DOI 10.1257/app.5.1.193.
- [2] ALSEMGEEST, L., (2015). Arguments for and against financial literacy education: Where to go from here?. *International Journal of Consumer Studies*, vol. 39, no. 2, pp. 155– 161. ISSN 1470-6423. DOI 10.1111/ijcs.12163.
- [3] ATKINSON, A., MESSY, F., (2012). Measuring Financial Literacy: Results of the OECD/ International Network on Financial Education (INFE) Pilot Study. *OECD Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions*. no. 15, OECD Publishing. ISSN 20797117. DOI 10.1787/5k9csfs90fr4-en.
- [4] CIERPIAL-WOLAM, M., POTOCKI, T., (2018). Factors shaping the financial capability of low-income consumers from rural regions of Poland. *International Journal of Consumer Studies*, vol. 43, no. 2, pp. 187-198. ISSN 1470-6431. DOI 10.1111/ijcs.12498.
- [5] COLLIER, P., (2004). Economic Causes Of Civil Conflict and their Implications for Policy. In Crocker, Chester A., Hampson F. O., Aall, P. (eds.) *Managing Global Chaos*. Washington DC: US Institute of Peace. ISBN 9781878379597.
- [6] COLLIER, P., HOFFFLER, A., (2004). Greed and grievance in civil war. *Oxford Economic Papers*, vol. 56, no. 4, pp. 563–595. ISSN 1464-3812. DOI 10.1093/oep/gpf064.
- [7] EFA Global Monitoring Report, (2011). *The hidden crisis: Armed conflict and education*. [online]. [cit. 2019-15-03]. Dostupné z: <https://news.harvard.edu/wp-content/uploads/2016/02/190743e.pdf>.
- [8] HUMPHREYS, M., (2003). *Economics and Violent Conflict*. Harvard University: Conflict prevention initiative. [online]. [cit. 2019-16-03]. Dostupné z: https://www.unicef.org/socialpolicy/files/Economics_and_Violent_Conflict.pdf.
- [9] IMF, (2017). *Report for Selected Countries and Subjects*. [online]. [cit. 2019-14-02]. Dostupné z: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2017/02/weodata/weorept.aspx?sy=2017&ey=2017&scsm=1&ssd=1&sort=country>.
- [10] OECD, (2016). *OECD/INFE International Survey of Adult Financial Literacy Competencies*. [online]. [cit. 2019-25-02]. Dostupné z: <https://www.oecd.org/daf/fin/financial-education/OECD-INFE-International-Survey-of-Adult-Financial-Literacy-Competencies.pdf>.
- [11] OECD, (2018). *OECD/INFE Toolkit For Measuring Financial Literacy And Financial Inclusion*. [online]. [cit. 2019-20-02]. Dostupné z: <https://www.oecd.org/finance/financial-education/2018-INFE-FinLit-Measurement-Toolkit.pdf>.
- [12] ROTBERG, R., (2004). *When states fail: causes and consequences*. Princeton, N.J.: Princeton University Press, ISBN 0691116725.
- [13] TRANSPARENCY INTERNATIONAL, (2018). *Corruption Perceptions Index 2018* [online]. [cit. 2019-17-03]. Dostupné z: <https://www.transparency.org/cpi2018>.
- [14] USAID, (2010). *Financial Literacy and Awareness in Ukraine: Facts and Findings* [online]. [cit. 2019 20-02]. Dostupné z: https://pfin.com.ua/wp-content/uploads/2012/07/finlit_survey_6dec2010_en.pdf.

- [15] USAID, (2017). *Financial Literacy, Awareness, And Inclusion In Ukraine* [online]. [cit. 2019-22-02]. Dostupné z: <https://static1.squarespace.com/static/506f165ae4b072c9aeb650ec/t/5a9598688165f577e860d0e9/1519753322687/Financial+Literacy%2C+Awareness%2C+and+Inclusion+in+Ukraine+%5BENG%5D+November+2017.pdf>.
- [16] ZELINSKA, O., (2017). Ukrainian Euromaidan protest: Dynamics, causes, and aftermath. *Sociology Compass* vol. 11, no. 9, pp. 1-12. ISSN 1751-9020. DOI 10.1111/soc4.12502.

Příspěvek byl zpracován v rámci projektu specifického výzkumu: MUNI/A/1106/2018.